

Tunyogi Csapó Gábor

Forradalom a félelem ellen*

„Legkülönb ember, aki bátor,
s csak egy különb van, aki bátrabb”
(Ady Endre)

„A legnagyobb bátorság a remény”, írta Illyés Gyula még néhány évvel ezelőtt Bernát Aurél egy képe alá; a mondat márványba, ércbe kívánkozott, igazsága örökérvényűnek látszott, s a gyakorlati élet útvesztőinek kétségbeeséséből a „legyen meg a Te akaratod” istenhívó alázatának közelébe emelte a hitetlen lelket is. De aki e „mosti márciusban” – hogy még egyszer Adyt idézzük – felemeli a fejét, és széttekint, talál-e akár csak szemernyi reményt a világban? Aligha. A remény angyala – egyre inkább nyilvánvalóvá lesz – készülődik végképp elhagyni e Földet.

Nemcsak azért, mert szakadatlan háború folyik a Földön, s a tűzfészek száma egyre növekszik; nemcsak azért, mert a személyes lét biztonsága szerte a világon rohamosan fogyatkozik; nemcsak azért, mert egyre több bomba robban; nemcsak azért, mert egyébként talán igaz ügyért harcoló emberek, csoportok és népek egyre gyakrabban nyúlnak olyan eszközökhöz, amelyeket semmiféle cél nem szentesíthet; nemcsak azért, mert az a generáció, amely a ránk következő évtized során életünk alakításában egyre nagyobb szerepet kap, már most láthatóan a negyed századdal ezelőtti világégés sokját hordozza idegeiben, s a tudatot szétromboló, lassú mérgekben keres menedéket – oktanul és hiába; nemcsak azért, mert a modern technika áldásainak melléktermékeivel évtizedek óta fellelőtlenül mérgezett természet a világ minden kultúrallamában a végelgyengülés első jeleit mutatja; nemcsak azért, mert hulladékhegyek nőnek a nagyvárosok mellett, a folyók felületén felfordított hasú halak úsznak, s a világtengereken földrész nagyságú olajfoltok feketednek;

nemcsak azért, mert a világ egyik része jólétével, másik része nyomorával nem tud már mit kezdeni; és nemcsak azért, mert a sok sebből vérző Föld békéjét örizni hivatott bombák és rakéták vasteste – ezer Pandora-szelence, földön, víz alatt, levegőben – bármely pillanatban felpattanhat, elszabadítva a pusztulás iszonyú orkánjait.

Nem, nemcsak ezért, és elsősorban nem ezért, hanem azért, mert újra megjelent, s talán minden eddiginél félelmebben hat szomorú történelmünk legnagyobb hatóereje: a gyöngeség. Az a gyöngeség, amely századunkban eddig két világháborút robbantott ki, s ha nem leszünk úrrá rajta idejében, ki fogja robbantani a harmadikat is; az a gyöngeség, amelynek első tünete, a félelem szülte hiszékenység, ma már az egész világpolitikára rányomja bélyegét.

Mert mi mindent el nem hiszünk az emberi elme legnagyobb diadalainak e félelemtől hullafoltos századában? Elhisszük – nem is nagyon kell bizonygatni –, hogy Isten – ha volt is – halott, s Krisztus – ha élt is valaha –, éppúgy megszűnt az élő víz kútfeje lenni, mint egyházai. Elhisszük, hogy az emberiség megváltásához elég, ha megváltoztatjuk a tulajdonjogi viszonyokat. Elhisszük, hogy a haladás záloga minden záptojás, amely fejbe talál valamely politikailag nem, vagy nem kellő irányban elkötelezett professzort; s ezek után nem kételkedhetünk abban, hogy minden professzor, aki tiltakozik a záptojás ellen, reakciós, vén bolond. Hisszük, hogyne hinnénk – hiszen Marcuse mondja –, hogy a tolerancia a társadalom legnagyobb rákfenéje, hogy ennek a toleranciának túrheterellen nyomása hajszolja a kábítószerek karjaiba az ifjú-

ságot; ezért engedelmesen toleráljuk a légi kalózkodó tevékenységét, a vörös csoportok működését, a forradalmi bélyegzővel ellátott pornográfiát, a hasist, kokaint, LSD-t; elhisszük, sőt engedelmesen szajkózzuk is, hogy a jövő társadalmi rendje a szocializmus, amely napról-napra fényesebben bebizonyítja fölényét a kapitalizmussal és a polgári demokráciával szemben; az a szocializmus, amely Oroszországban ötven év alatt sem tudta felszámolni a cári rend örökségét, a nyomort, inséget és tudatlanságot, s csak a börtönök és kényszer-munkatáborok területén szárnyalta túl elődjét; az a szocializmus, amelynek csődjét alig néhány hónappal ezelőtt vallotta be legifjabb gyermeke, Kuba; az a szocializmus, amelyről saját gazdasági szakértői tudják legjobban, hogy permanens csődjét csak a kapitalizmus támogatásával tudják úgy-ahogy elkendőzni; az a szocializmus, amelyben lassan tradícióvá válik, hogy a sztrájkolni akaró munkásokat tankokkal kergetik vissza a munkapadhoz. Ezen persze nem haborodunk fel, hiszen erkölcsi érzékünket is félelem igazgatja. Ha bíróságilag nem is, erkölcsileg elítéljük a berlini rendőrt, aki gondosan kiagyalt taktikával végső kétségbeesésbe kergetve (a módszer pontos leírása Bernd Rabehl tollából százhetven-ezer példányban jelent meg a *ro-ro-ro* zsebkönyv-sorozatban) elűtötte szolgálati fegyverét; megvetéssel sújtjuk a francia rendőrséget, amely gumibottal és könnygázbombákkal támadt a békésen gyűjtogató diákokra; gyűlölettel tekintünk az amerikai nemzeti gárdára, mert visszalő. A keleti tankok? Az más. Mert hiszen a különböző hitetéseik logikai ellentmondásaira sem vagyunk

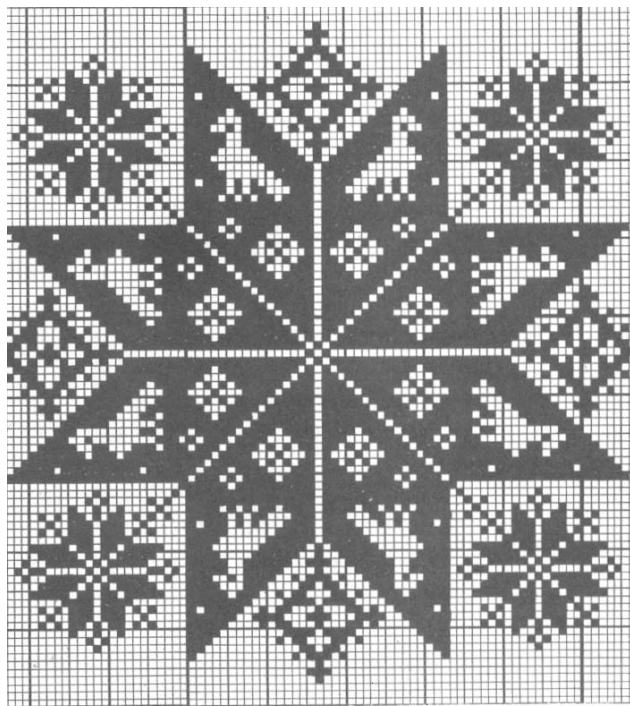
* A szerző 1971-ben, Németországban írta ezt a tanulmányát, amelynek egyik-másik problematikája természetesen elavult már, amely azonban összességében meglehetősen aktuális – amint nem kevésbé meglepő, hogy a szerző már akkor átlátta azokat a történelmi összefüggéseket, amelyek csak manapság kezdenek kézenfekvővé válni. Bár méltathatnánk ezt az írást politikológiai vagy morális szempontból is, öko-filozófiai jelentősége miatt ebben a rovatban közöljük.

érzékenyek. Ha kell, elhisszük, hogy a szocializmus fölénye napnál világosabban ragyog; ugyanakkor azt is elhisszük, hogy németek, lengyelek, magyarok és csehek kizárólag bérkérdések miatt indultak harcba – pusztá kézzel páncélosok ellen – Kelet-Berlin, Poznan, Budapest, Prága s legutóbb Danzig és Stettin utcáin, a szocializmus múlt hibáinak orvoslásáért áldozván életüket; ugyanakkor természetesen tartjuk, hogy minden béremelésért sztrájkoló nyugati munkás vagy tanulmányi reformért tüntető diák a szocialista világforradalom büszkén öntudatos harcosa. És azt is szó nélkül tudomásul vesszük, hogy mindenki háborús uszító és imperialista ügynök, aki akárcsak

észreveszi is az Európát kettészelő s ma is szinte naponta véres áldozatot követelő „műszaki határzárát”, amelyet vasfüggönynek nevezni ma már durva udvariartatlanságnak számít; mert világos, hogy itt a békés szocialista tábor jogos önvédelméről van szó; hiszen mióta Washington megszüntette Észak-Vietnám bombázását, és megkezdte dél-vietnami haderejének leépítését, és létrehozta Közép-Keleten a fegyverszünetet, senki nem kétkedhetik többé az amerikai imperializmus sötét szándékaiban; csak megátalkodott neofasiszták csodálkozhatnak tehát azon, hogy a „műszaki határzárakat” nem az amerikai ügynökök, hanem a Nyugatra menekülő keleti polgárok vére festi pirosra.. Különben is: Amerika nyíltan megvallja kétségeit a vietnámi háborúval kapcsolatban, hadbíróság elé állítja háborús bűnöseit; arról pedig soha nem hallott senki, hogy a Szovjetunióban hadbíróság elé állítottak volna valakit például a Budapesten páncélosokkal széttaposott gyermekek miatt. Kinek van tehát igaza? Nyilván annak, aki biztos a maga dolgában, eltántoríthatatlanul megy a maga út-

ján, mert természetesen ezt is elhisszük annak, aki kellő gyakorisággal állítja magáról, s állítását megfelelő mennyiségű hadosztállal, páncélossal és atombombával tudja alátámasztani.

S ezen az alapon már nem vagyunk

messze attól, hogy elhiggyük: a kérdés ma már nem úgy szól, hogy kapitalizmus vagy szocializmus, hanem úgy, hogy szocializmus vagy pusztulás. Legfeljebb azon lehet s szabad még vitatkozni, hogy a szocializmus melyik változatát részesítsük előnyben. Mert nyilván elhisszük – igen, még mi, akik Magyarországot 1956-ban hagytuk el –, még mi is elhisszük, hogy magyaroknak, lengyeleknek, cseheknek, oroszoknak és románoknak egyetlen gondjuk az „emberarcú szocializmus”, a „szocialista humanizmus”, az „emberszabású kommunizmus”!

Igen, mindezt elhisszük, csak azért, mert nem merjük, nem tudjuk, vagy nem akarjuk önmagunknak sem bevallani, hogy már régen nem erről, hanem sokkal többről van szó. Mert amennyire kétségtelen, hogy a világ minden kisebb-nagyobb mozgalmát, lázadását vagy forradalmát meglovgolják a marxi-lenini világforradalom rég csontvázzá vedlett ideológiájának még mindig babonás megátalkodottsággal hívó boncai, vagy rég hitetlen rablólovagjai, annyira egyértelmű az is, hogy a felnövekvő új nemzedékeket nem elégitik, nem elé-

gíthetik ki a ma alternatívái, bármilyen erővel szuggerálják is azokat Keleten és Nyugaton. Mert amennyire hat az idegekben a húsz év előtti világégés sokkja, annyira hat az elmékben az abszolút racionális félelem a huszonegyedik századtól, bár ez a hatás egyelőre még csak abban mutatkozik, hogy aktuálisnak látszó problémákba menekülve megpróbáljuk önmagunk előtt is eltagadni az igazi problémákat, amelyek végkövetkeztetésben arra a kérdésre egyszerűsíthetők le, hogy a Föld túlnépesedését egy, még a keresztényi felebaráti szeretet fogalmát is meghaladó emberi szolidaritás intézményesítésével, vagy pedig egy minden eddigi képzeletet meghaladó mészárszékkal akarjuk-e megoldani.

Akár tetszik, akár nem, akár bevalljuk, akár nem: ez a hetvenes évek kérdése, nem más. S amennyire nincs erre a kérdésre pillanatnyilag válasz, annyira biztos az is, hogy nem jutunk közelebb a megoldáshoz, ha a kapitalizmus és a szocializmus előnyeiről és hátrányairól vitatkozunk, miközben azon kellene lázasan gondolkodnunk, hogy hogyan biztosítsuk az ezredfordulón legalább az emberiség egy jelentős részének a napi ezer kalória táplálékot és a mérgeztelen ivóvizet. Kapitalizmus, vagy szocializmus? Nevetséges kérdés, amikor arról van szó, hogy megéri-e az emberiség egésze a huszonegyedik századot! E szemfényvesztő vita az a homok, amelyikben a minden oldali struccok a modernség látszatának megőrzésével elrejtik a fejüket a keserű igazságok elől. Mert a kapitalizmusról sok mindent lehet mondani – jót és rosszat –, csak azt nem, hogy jelenlegi, hanyatló formájában képes lenne a jövő már most jelentkező problémáinak megoldására; a szocializmussal kapcsolatban pedig csak az bizonyos, hogy tehetetlen olyan problémákkal szemben is, amelyeket a kapitalizmus már régen megoldott.

S ez teszi érthetővé az emberiség mai ideglázát, valamint a kollektív felelősséget erősebben hangsúlyozó szocialista elméletek sikerét is az egyéni sikert – ami nem egyenlő az egyéni teljesítménnyel – még ma is alapkőnek tekintő polgári-kapitalista életszemlélettel szemben. De azt már ismét a félelemtől elhomályosított látás számlájára kell írunk, hogy nem vesszük észre: a szocialista elméletek világszerte éppen annak az elemnek

köszönhetik sikereiket, amelyet a „hivatalos” szocializmus nyíltan és egyértelműen elutasít: annak az ideológiától és osztálytartalomtól mentes, tiszta és általános, de korántsem elvont emberi szolidaritásnak, amely egy, az istenfűségben már hinni nem tudó világ utolsó reménysugara, amelyről magyar, lengyel, cseh és orosz írók vallanak megrázó erejű s immár agyon nem hallgatható művekben.

Ezek a kérdések egyébként a politikában nem, vagy csak alig játszanak szerepet. A politikát úgy látszik túlnyomó részben struccok irányítják, fejüket anakronisztikus ideológiai viták homokjába rejtve. A többség hallgat, félelemből, közömbösségből, tudatlanságból, vagy csak azért, mert úgy hiszi: úgysem tehet semmit; pedig ez a hallgató többség az egyetlen hatalom, amely fordíthatnia egyet a világon, anélkül hogy lángba borítaná. Az ifjúság pedig a „harmadik világ” nemzeti felkelései, vagy szociális – s minden ellenkező híreszteléssel szemben korántsem mindig szocialista – forrongásai felé tekint romantikus nosztalgiával, nem érzékelvén, hogy ő maga már egy másik, a történelmi fejlődés magasabb fokát jelző forradalomnak, az emberiség immár kérlelhetetlen gazdasági és politikai szükségszerűségeit jelentő, erkölcsi megújulásának hordozója.

Csekély a valószínűsége annak, hogy az előttünk fekvő évtized nem hordozza tarsolyában a világ sorsának döntő változását. Sorsunk azonban nem az előregeedett kapitalizmus és a torzónak született szocializmus küzdelmén vagy békés együttélésén, illetve együtt-haldoklásán fordul meg, nem is azon, hogy ki kanyarít le nagyobb darabot a Holdból, s még csak azon sem, hogy kinek van több atombombája. Hanem azon, hogy meghozza-e ez az évtized mindenki számára egyértelműen azt a felismerést, hogy valamennyien személyesen felelősek vagyunk mindenért, ami történik e Földön – s azért is, ami nem történik, de történnie kellene –, s hogy senki a világon meg nem szabadíthat, de meg sem foszthat bennünket e felelősségtől.

A halálos veszéllyel szemben az egyes ember vagy hisztériás majomná válik, siettetvén ezzel a katasztrófát, vagy felülemelkedik önmagán, s minden erejét összeszedve, teljes tudatossággal megpróbálja a lehetetlent is. Még akkor is, ha az teljesen re-

ménytelennek s értelmetlennek látszik, és nem nyújt mást, csak azt a tudatot, hogy az utolsó pillanatig megtudtuk őrizni emberi méltóságunkat.

És ezért jogos minden kritika az olyan társadalmak felé, amelyek – mint a nyugati jóléti társadalmak – az üzleti gondolkodás és a toleráns szabadságfogalom jegyében nem képesek az egyes embernek lehetőséget nyújtani arra, hogy felismerje és tevékenyen vállalja ezt a globális felelősséget; s ezért jogtalan, sőt erkölcstelen és végzetes minden szemlehungyás és alkudozás olyan társadalmi rendszerekkel szemben, amelyek – mint a diktatúrával, úgy látszik, elválaszthatatlanul összenőtt szocializmus – megtagadják az egyéntől e felelősségvállalásnak nemcsak lehetőségét, hanem jogát is.

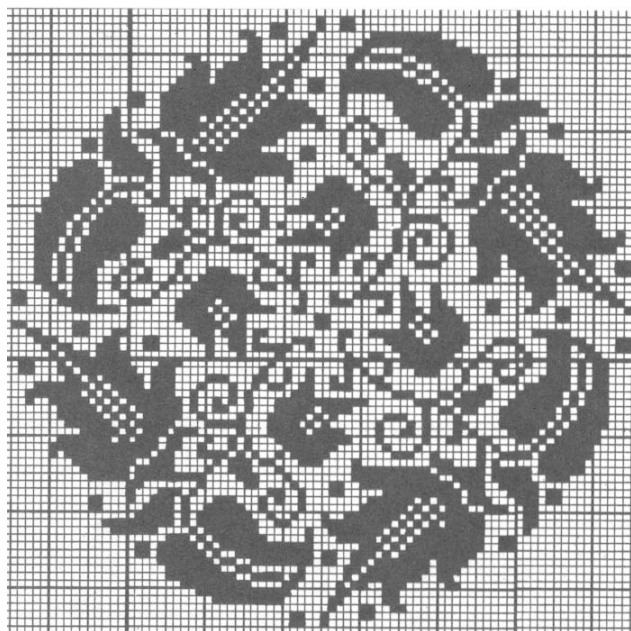
Ezek a felismerések új törvényeket követelnek; olyan törvényeket, amelyek nemcsak a felelőtlenségből okozott károkat, hanem a közömbösségből elkövetett mulasztásokat is büntetik, nemcsak a közlekedésben, ahol ez már gyakorlat, hanem az élet minden területén, még a nemzetközi politiká-

nem divatos, sőt talán már veszélyes is ennek kimondása –, hogy a ma napi politikájának alapfeszültségét sem két különböző társadalmi és gazdasági rend szembenállása okozza, hanem az, hogy egy mély történelmi gyökerekből táplálkozó nemzeti imperializmus a proletár-világforradalom köntösébe bújtatott hatalmi érdekei szolgálatában lelkiismeretlenül és brutálisan kihasználja az idegeinkben élő nagyon is reális és indokolt rettegést.

Itt kell kezdenünk. Mert a jövő utópiája, a kertváros-planéta, termővé tett sivatagokkal, legyalult hegységekkel, nemesített algamezőket ringató tengerekkel, parkká szelídített őserdőkkel, megfékezett és kordában tartott technikával, önként vállalt kolostori fegyelem okos és egészséges aszkézisében élő emberiséggel, ma már megvalósítható lenne. Ehhez csak egy hiányzik: az erkölcsi bátorság az igazság felismeréséhez, kimondásához és következetes érvényesítéséhez.

Lehetséges, hogy e bátorságnak sincs már gyakorlati jelentősége. Valószínű, hogy hordozói a lezúduló katasztrófa pillanatában csak azzal a nem megnyugtató, de azért jóleső tudattal lesznek gazdagabbak, hogy megőrizték emberi méltóságukat az utolsó pillanatig, hogy nem hisztériás majomként, hanem emelt homlokú emberként halnak meg. De az is lehet, hogy ez a bátorság megmenti a világot. A reménység persze nagyon csekély. De aki bátor, az hisz remény nélkül is.

Ez a nem értelmetlen, hanem értelmén túli bátorság az első: a tűz csíholója, márciusok és októberek bátorsága, új utak megnyitója. Erre az első és végső bátorságra van szüksége a földnek; mert csak annak adatik meg a kezdés lehetősége, aki kész szembenézni a véggel; s csak a halálos, remény nélkül is hívő bátorság nyerheti meg – talán – az életet.

ban is. S ettől elválaszthatatlan a hangozó és egyértelmű tiltakozás az erőszak, az embertelenség, a terror, a politikai, gazdasági vagy nemzeti elnyomás minden formájával szemben, mindenféle önáltatástól és ideológiai elvakultságtól mentesen. S ehhez mindenképp le kell számolnunk az álproblémákkal. Meg kell látnunk s meg kell láttatnunk – bármennyire